

Kaščák, Michal

"Paranormálne" využívanie informačných zdrojov - jeho podoby a perspektívy v informačnej spoločnosti

ProInflow. 2013, vol. 5, iss. 2, pp. 106-119

ISSN 1804-2406

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/133781>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

„PARANORMÁLNE“ VYUŽÍVANIE INFORMAČNÍCH ZDROJOV – JEHO PODOBY A PERSPEKTÍVY V INFORMAČNEJ SPOLOČNOSTI

"Paranormal" Use of Information Resources - Its Variations and Perspectives in Information Society

Michal Kaščák

Knihovna Waltera Hoopera V Bratislavě

Recenzenti:

Mgr. Jan Matula

Mgr. Lenka Hořínková Kouřilová

Abstrakt:

Článok vysvetľuje význam pojmu „bibliomantia“, ktorý označuje historickú praktiku využívania kníh na „veštecké“ účely. Uvedený postup pozostáva spravidla zo zámerne náhodného výberu časti textu a jeho zámerne subjektívnej interpretácie vo vzťahu k aktuálnej potrebe používateľa. U používateľa tak dochádza k objaveniu osobne relevantného významu aj v obsahovo nerelevantných informáciách či informačných zdrojoch. V nadväznosti na bibliomantiu je navrhnutý nový pojem „infomantia“, ktorý možnosť iracionálneho prístupu k verbálnym posolstvám už neviaže len na „knihy“ ale otvára ju vo vzťahu k informáciám ako takým, a ktorý zároveň ako výstup nepredpokladá len predpovedanie budúcnosti, ale akúkoľvek osobne zmysluplnú subjektívnu interpretáciu. V článku sa uvádzajú príklady infomantie z dejín i z beletrie. Okrem úplnej infomantie sa rozlišuje i viacero druhov parciálnej infomantie, pri ktorej určité časti infomantického procesu nemusia byť zámerné alebo sa nemusia vôbec realizovať, čím sa už ukazuje možnosť prostredníctvom tohto pojmu vysvetliť i bežnejšie skúsenosti používateľov s informáciami. Pojem infomantie sa vďaka svojej komplexnosti môže stať užitočným nástrojom na popis jednoduchších informačných fenoménov a na znázornenie vzťahov medzi nimi.

Kľúčová slova: informácia, bibliomantia, infomantia, relevancia, informačná gramotnosť, information encountering

Abstract:

The article explains the concept of "bibliomancy" which denotes ancient practice of using books for divination. This practice usually consists of intentional random selection of text and its intentional subjective interpretation with regards to particular users need. It can be seen as a way of deriving personally relevant meaning even from irrelevant information content. With regards to bibliomancy the article suggests more universal concept of "infomancy" where the possibility of irrational perception and interpretation is not limited to just books (but can be applied to any confronted information) and where the outcome of such interpretation is not limited to just "fortune-telling" (but it can be any kind of personally meaningful "content"). Various cases of infomancy both from history and fiction are mentioned, while the distinction between infomancy and better known information phenomena is made clear. Besides "full" infomancy various "partial" kinds of infomancy can be distinguished, where certain parts of infomantic

practice are either unintentional or they are entirely missing, which also shows the possibility of using the concept of infomancy to describe more common information experience. Concept of infomancy is potentially useful tool for description, analysis and comparison of more simple information phenomena.

Keywords: information, bibliomancy, infomancy, relevance, information literacy, information encountering

1. Zdroje múdrosti. Čítanie a jeho podoby

Jan Amos Komenský vo svojej reči o tom, „ako dômyselne používať knihy, hlavný nástroj vzdelávania“¹, označil knihy za „najvernejších priateľov“ – kvôli múdrosti, ktorú majú obsahovať, vnímal ich ako „mocné, vznešené a priamo božské,“ ako „poklady“ či „zdroje prekrásneho úžitku.“ Je však možné, že tieto vzletné Komenského slová by sa mohli použiť – i keby len v prenesenom, či až „takmer parodickom“ zmysle – i na širšiu škálu informačných prameňov. Ako „moderní knihovníci“ (či používatelia) 21. storočia by sme sa mohli domnievať, že „múdrost“ – alebo aspoň jej zárodok, predpoklady, fragmenty či skromné doplnky (obzvlášť ak to nemusí byť múdrosť len číro teoretická, ale aj praktická, vedúca k „zvýšeniu mieri úspechu pri prijímaní nových rozhodnutí a realizácii budúcich skutkov“²) – takáto múdrosť nemusí byť nevyhnutne vložená len do „skriniek kníh,“³ ako sú monografie, zborníky, encyklopédie... – ale môže sa nachádzať napríklad i v rozličných periodikách, korešpondencii, na sociálnych sieťach či webstránkach.⁴ Okrem toho, ako je i z práve uvedeného výpočtu zrejmé, príslušné „tituly“ (obsahové jednotky) nemusia byť len v tlačenej ale aj v elektronickej podobe, a ich poslanstvo nemusí byť zachytené len písomne, ale aj zvukovo (a taktiež i nie len číro verbálne, ale aj obrazovo, a v takom prípade nie len statickými, ale aj pohyblivými obrazmi). Príslušné diela / myšlienkové obsahy teda nemusia – a v nietorých prípadoch ani *nemôžu* – byť dostupné len na papieri, pergamene (či dokonca hlinených tabuľkách), ale napríklad i na kompaktnom disku či dokonca na *vzdialenom* serveri / harddisku, a taktiež nemusia byť teda dostupné len v školskej či inej (fyzickej) knižnici, ale – prostredníctvom internetu – prakticky „kdekoľvek“.

Paradoxne však, možno ešte *širšia* škála spôsobov komunikácie a získavania informácií sa nám (zreteľnejšie, nehatene) ukáže, ak sa od čias Komenského posunieme nie do modernej éry, ale naopak, ak sa vrátíme viac dozadu, do éry ešte *pred* vynájdením kníhtlače, *pred* publikačnou a tak aj informačnou – a vlastne vôbec *akoukoľvek* človekom zapríčinenou explóziou. „Širšiu škálu“

¹ PŠENÁK, Jozef. *Výber z potockých spisov a reči Jana Amosa Komenského*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 1992. 288 s. ISBN 80-223-0415-8, s. 118-120.

² LACHKOVIČOVÁ, Barbora. *Astrológia a ďalšie veštické metódy u starovekých civilizácií. Predný východ a antický Rím. Antropologická analýza* [online]. 2010 [cit. 2013-06-20]. Diplomová práca. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Jaroslav Malina. Dostupné na internete: <http://is.muni.cz/th/336136/prif_m/>

³ PŠENÁK, Jozef. *Výber z potockých spisov a reči Jana Amosa Komenského*, s. 120

⁴ „Múdrost“ v tomto kontexte môžeme chápať relatívne voľne, ako pre človeka užitočný, žiaduci obsah kníh či iných informačných zdrojov (t j. ako užitočné informácie). Komplexnejšie môžeme múdrosť definovať ako „komplexný hodnotenie či poznání okolního světa jednotlivcem“, ktoré sa môže *manifestovať* v podobe (ľudského vytvárania či komunikovania) užitočných informácií a ktoré zároveň môže byť vhodnými informáciami u človeka-recipienta umožnené, podnietené či obohatené. (Užitočnou) informáciou rozumieme „sdelení“, respektíve podnet, ktorý „*má význam* pro příjemce“, a to *napríklad* taký, že uľahčuje „volbu medzi alternativními rozhodovacími možnostmi“ (pozri: PLANKOVÁ, Jindra. Komunikace znalostí nebo informací? Zamyšlení nad aktuálními problémy. In ITlib - Informačné technológie a knižnice [online], 2007, [cit. 20.9.2013], roč. 2007, č. 3. Dostupné na internete: <http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2007/3/komunikace-znalosti-nebo-informaci-zamysleni-nad-aktualnimi-problemy.html?page_id=1362>)

informačných zdrojov či „spôsobov získavania informácií“ možno nájdeme v dobe pred-modernej, respektíve aj v tej súčasnej, ak si odmyslíme niektoré jej neskoršie, spravidla potom už všetku pozornosť pútajúce výdobytky (totiž práve všetko to, čo sme doteraz vymenovali: moderné nosiče, komunikačné technológie, ale aj knihy, či vôbec verbálnu komunikáciu ako takú) *alebo* ak si odmyslíme či zmeníme len typicky súčasné (normálne) používanie týchto výdobytkov.

Ak by sme za štandardný spôsob získavania (uvedomovania si) informácií z konfrontovaných informačných zdrojov považovali „čítanie“, Alberto Manguel nám v diele o jeho *dejinách* pripomína, že „čtení písmen na stránce je *pouze jednou z jeho podob*“⁵. Nejde tu už o to, že písmená nemusia byť len na stránke fyzickej knihy ale napríklad i na obrazovke počítača, ale že vôbec „nemusia byť“ – nepotrebujeme práve len „písmená“ a ich kombinácie (a tým menej práve len v elektronickej podobe), aby sme mohli „čítať.“ Schopnosť čítať ako „dovednosť luštit a vykládať *znaky*“⁶ (a teda získavať tak informácie) preukazuje podľa Manguela i človek „čtoucí *stopy zvířat v lese... havajský rybář čtoucí počasí na nebi,*“ či dokonca „čínský věštec čtoucí starodávná *znamení na krunýři želvy.*“⁷ Okrem takýchto fenoménov, ktoré neboli nijako spôsobené človekom, môžeme čítať aj *ľudské* „výtvory“, avšak práve i tie, ktoré vôbec neboli vytvorené *za takým účelom* (byť „čítaným“), respektíve ani za nijakým iným účelom, ale vznikli len celkom mimovoľne: „karetní hráč čtoucí gesta svého spoluhráče předtím, než vynese vítěznou kartu... rodič čtoucí v obličejí dítěte známky radosti, strachu nebo údivu.“ Napokon môžeme čítať i mnohé zámerné, avšak stále neverbálne („ne-písmenové“) ľudské výtvory či komunikáty: „tanečník čtoucí pokyny choreografa a publikum čtoucí tanečníkovi pohyby na jevišti; tkadlec čtoucí zložitý vzor právě tkaného koberce; varhaník čtoucí různé současné probíjající pramínky hudby instrumentované na stránce,“ či „astronom čtoucí mapu s hvězdami, které již neexistují.“⁸

Vzhľadom na to, že škála možných predmetov čítania tak akoby pokrýva celý (pre daného človeka vnímateľný) svet, pripomína to predstavu, že prečítateľnou „informáciou“ či informačným zdrojom môže byť vlastne „čokoľvek“. Mohlo by to znamenať, že k potenciálne relevantným informáciám – aspoň vo vzťahu k nášmu aktuálnemu miestu a/alebo činnosti – sa dostaneme „kdekoľvek“ – nie len vďaka rozšírenosti internetu prakticky po celom (civilizovanom) svete, ale vďaka „rozšírenosti“, rozpriestranosti samotného tohto sveta, ktorý sám môže byť priamo zdrojom potrebných informácií o sebe samom, respektíve o určitom svojom zákutí, ktoré sa nás aktuálne týka. (V ideálnom prípade tak potrebné informácie o počasí vyčítame priamo z oblohy, pri kartovej hre zase relevantné informácie priamo zo súperovej tváre, a podobne...?).

Manguelovu predstavu, že čítanie môže mať veľa podôb, keďže okrem nášho štandardného čítania knihy (respektíve vôbec akéhokoľvek verbálneho komunikátu), môžeme čítať aj neverbálne „veci vo svete“ – *astronóm* môže čítať *mapu* hviezdnej oblohy, *rybár* v člne môže „čítať“ priamo (dennú) *oblohu*, aby zistil počasie, *matka* môže čítať *v tvári dieťaťa...* – túto predstavu môžeme ešte prehĺbiť, ak dodáme, že možných „čitateľov“ (astronóm, rybár, matka...) a možné predmety čítania (mapa, obloha, detská tvár...) je možné skombinovať *aj inak*, než v uvedených príkladoch, a to možno i celkom ľubovoľne: vo vzťahu k určitému predmetu čítania tak pripustíme *pestrosť*

⁵ MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007. 480 s. Teoretická knihovna, sv. 18. ISBN 978-80-7294-231-2.

⁶ Napríklad Pierce „nevyžaduje jako součást definice znaku vlastnosti něčeho intencionálně vysílaného a uměle produkovaného“ (ECO, Umberto. *Teorie sémiotiky*. Praha : Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0157-7, s. 27). „Něco je znakem právě proto, že je interpretováno jako znak něčeho nějakým interpretem“ (tamtiež).

⁷ MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*, s. 19-20.

⁸ Tamtiež.

možných čitateľov (na oblohu sa môže zahľadiť nie len „havajský rybár“, ale aj matka dieťaťa či dieťa samotné) a vo vzťahu k danému čitateľovi tak pripúšťame pestrosť rozličných možných predmetov čítania (príslušný rybár nemusí pozeráť iba na oblohu, ale môže skúmať i tvár dieťaťa, respektíve môže byť, teoreticky, konfrontovaný aj s „mapou hviezdnej oblohy“... – i keď jej pravdepodobne nebude rozumieť, alebo jej nebude rozumieť *rovnako ako* jej rozumie astronóm.)

Ako vidíme, s možnou zámenou (pestrosťou) čitateľov či spôsobov čítania súvisí i pestrosť možného interpretovania / zužitkovania čítaného. Úkazy na oblohe tak môžu byť interpretované nie len vo vzťahu k potrebám *rybára*, v podobe „predpovede počasia“, ale môžu byť i prostým podnetom na premýšľanie o celkom *nemeteorologických* veciach, ktoré môžu nakopené oblaky pripomínať *dieťaťu* (ovečky, hrady či zámky...?) alebo – pri „detskom“ či jednoducho len „nepragmatickom“ uhle pohľadu – aj samotnému rybárovi.

V tomto prípade stav oblohy nadobúda – povedané Pierceovou terminológiou – už menej „indexový“ a viacej „ikonický“ či dokonca „symbolický“ charakter (podľa Piercea sú indexy takým druhom znakov, ktoré sú „fyzicky spjaté s objektom“⁹, zatiaľčo „ikony“ sú objektu už len „podobné“, a „symboly“ sú s objektom / referentom spojené už len „arbitrárne“¹⁰). Obloha už nie je zdrojom len informácie *o sebe samej*, respektíve o počasí ako o tom, čo s ňou bezprostredne či materiálne súvisí („niet dymu bez ohňa“, a spravidla tiež: niet búrky bez mračien?)¹¹, ale stav oblohy je akoby takým „znakom“, ktorý pre nás (či už kolektívne alebo aj len osobne, či už situačne alebo trvalejšie, či už spontánne alebo na základe nejakého pravidla)¹² „zastupuje“ niečo „*celkom iné*“ (od oblaku k ovečkám...).

V tom práve spočíva i zásadný rozdiel medzi „čínskym vëštcom“, čítajúcim „starodávná znamení na krunýři želvy“¹³ a všetkými ostatnými „čítaniami“, ktoré Manguel uvádza. Zatiaľčo tvár dieťaťa informuje matku práve len o jeho vlastných náladách či myšlienkach, mračná na nebi informujú rybára o nadchádzajúcej búrke ako dym o (zatiaľ nevidenom) ohni, a tvár kartového hráča – práve ak nie je dostatočne „pokerová“ – môže jeho spoluhráčom prezradiť hodnotu jeho kariet, veštecká recepcia „korytnačieho panciera“ už vedie k záverom, ktoré sa s najväčšou pravdepodobnosťou *nebudú* týkať samotnej korytnačky. *Veštcova* predpoveď – vieme si predstaviť – nebude o živote tohto konkrétneho zvierata (ako by to snád' mohlo byť v prípade zverolekára?), a nebude sa týkať ani len príslušného živočíšneho *druhu* (ako by to snád' mohlo byť v prípade nejakej vedeckej indukcie či hypotézy), ale bude skôr o zdraví *panovníka*, o úspechu jeho armády vo vojne, o spôsobe ako odstrániť dlhotrvajúce sucho v krajine, a podobne.

⁹ ECO, Umberto. *Teorie sémiotiky*. Praha : Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0157-7, s. 222.

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ Znak tu chápeme ako fyzickú stránku či „nosič“ informácie, respektíve znak a informáciu môžeme chápať ako prakticky totožné v tom zmysle, že ak znaky čítame či interpretujeme, ak pre nás „o niečom vypovedajú“, tak sú pre nás „informáciou“ o tomto predmete. („Byť informáciou o...“ = „byť znakovou výpoveďou o...“)

¹² Pri takejto formulácii však už prekračujeme „konvenčné“ chápanie znaku. Podľa Eca je znakom „cokoli, co...“ môže byť chápano ako *něco, co zastupuje něco jiného*“ (ECO, Umberto. *Teorie sémiotiky*), avšak takéto chápanie či „zastupovanie“ je možné len „na základe dříve stanovené společenské konvence“ (tamtiež). V našom prípade potom pripúšťame nie len konvenciu „inter-personálnu“, ale aj „intra-personálnu“, a navyše ešte aj nie len „stálu“, t.j. akúsi inter-okamihovú či inter-situačnú, ale aj „intra-situačnú“, či ro momentálnu, pominuteľnú, keď sa už teda o „konvencii“ zrejme nedá reálne hovoriť.

¹³ MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*, s. 19-20.

Takéto významy – významy s danou skúmanou vecou („informačným prameňom“) až *natolko* „nesúvisiace“ – pritom môžeme nadobudnúť nie len pri „korytnačom pancieri“. Skúmaním nebies získavali Rimania „od bohov“ znamenia súhlasu či nesúhlasu (t.j. pravdepodobného úspechu či neúspechu) ohľadom zamýšľanej činnosti (a to práve i takej, ktorá nijako nebola závislá od *počasia*...) S rovnakým zámerom bolo možné pozorovať a „čítať“ správanie vtáctva (spôsob ich letu, výška letu, sila ich hlasu), kurčatá (ako dychtivo zobú zrno, respektíve či sa namiesto zobania zrna radšej rozpíchnu), štvornožcov (líšky, vlky, kone – akým spôsobom bežia), hadov (aké zvláštne pohyby vykonávajú), prírodné javy (či v danom období nedochádza k neštandardným javom, ako sú sopečné dažde, trhliny pôdy, obrátenie prúdu riek, vlievanie mora do riek), i spoločenské udalosti (či nedochádza k hluku alebo nehode pri kultovom alebo úradnom úkone, k potknutiu sa, prerieknutiu sa pri vyslovovaní formúl, a pod.).¹⁴

Sumarizujúco teda môžeme povedať, že pokiaľ ide o „archaičtější způsoby vidění světa“, určitá vec či udalosť je často (aj) „poukazem k něčemu [zásadne] jinému“, kauzálna s tým nespojenému, takže nie len že sú napríklad „červánky príznakom blízkeho východu slunce“, ale aj „cysta v jätrech obětované ovce“ môže byť „třeba předzvěstí sucha v následujícím roce.“¹⁵ Zaujímavé však je, že podobným, akoby archaickým spôsobom, je napokon možné pristupovať i k celkom štandardným knižnično-informačným dokumentom.

2. Bibliomantia, jej druhy a jej „racionalita“

Keď sme videli, že čítať je možné nie len „knihy“, ale i „celý svet“, a že tento „celý svet“ je možné čítať / interpretovať i – z dnešného pohľadu – veľmi nevšedným spôsobom (či inak povedané, keď sme škálu „informačných prameňov“, ktoré sú tradičným predmetom knižnično-informačnej činnosti, rozšírili aj o „pohyby hadov“ či *vnútornosti* rozličných zvierat, ktoré si nevšedný spôsob čítania priamo vynucujú, ak z nich má byť – pre potreby širšej verejnosti – vôbec čokoľvek vyčítané... – teda vyčítané vôbec čokoľvek *iné*, alebo radšej aj niečo zásadne *iné*, než práve len pohyby hadov či výzor vnútorností), vráťme sa naspäť ku „knihám“. Schopnosť čítania *kníh* (verbálnych komunikátov) je „samozrejmou“. Napriek tomu však ani získavanie informácií či podnetov „z *kníh*“ nemusí byť nevyhnutne len racionálnym, objektívnym, „obyčajným“ postupom, pozbaveným akejkolvek tajomnosti, bizarnosti, excentrickosti (a *nelegitímnosti*) ktorou by na nás – *ako na súčasníkov* – mohlo pôsobiť napríklad „veštenie z vnútorností zvierat“. V nadväznosti napríklad na ofiomantiu, ako už spomenuté veštenie z pohybov hadov, či skapulomantiu, ako veštenie „podľa lopatkových kostí živočíchov“, v prípade kníh môžeme hovoriť o bibliomantii, rapsódiomantii, či stichomantii, ako o veštení z kníh (ako takých), veštení „podľa starých basní a spevov“¹⁶ či podľa jednotlivých veršov.

Bibliomantiu, ktorú by sme mohli chápať tak, že v sebe zahrňuje aj ostatné dva pojmy rapsódiomantie a stichomantie, Alberto Manguel definuje aj ako „používání náhodných úryvků z

¹⁴ LACHKOVIČOVÁ, Barbora. *Astrológia a ďalšie veštické metódy u starovekých civilizácií. Predný východ a antický Rím. Antropologická analýza*, s. 78.

¹⁵ KOMÁREK, Stanislav. Půvab náhodnosti. In *Sto esejů o přírodě a společnosti*. [cit. 2012-06-28] Dostupné na internete: <http://www.vesmir.cz/knihy/kom91_00.htmhttp://www.vesmir.cz/knihy/kom91_00.htm>

¹⁶ LACHKOVIČOVÁ, Barbora. *Astrológia a ďalšie veštické metódy u starovekých civilizácií. Predný východ a antický Rím. Antropologická analýza*, s. 9.

knih k predpovídaní vlastnej budúcnosti.“¹⁷ Za historický prípad takejto bibliomantie je možné považovať situáciu, keď „mladý Hadrianus, toužiaci vedieť, čo si o ňom myslí cisár Traianus, nahlédol náhodne do Vergilioví *Aeneidy*“. Hadrianus tak našiel verše spomínajúce „rímskeho kráľa, jehož zákony znovu vybudujú Rím“, v dôsledku čoho bol spokojný - „vskutku došlo k tomu, že Traianus jej adoptoval za svojho syna a Hadrianus sa stal novým rímskym cisárom“.¹⁸

Okrem takejto „pozitívnej“ bibliomantie, prinášajúcej pozitívne a navyše potom aj „reálne naplnené“ posolstvo, Manguel popisuje i prípad bibliomantie s *negatívnym* posolstvom: „kráľ Karel I... koncom roku 1642 alebo počiatkom roku 1643 za občanské války navštívil knihovnu v Oxfordu. Pro pobavenie navrhol lord Falkland kráľovi, aby „vzkoušel svůj osud pomocí *sortes Vergilianae*, což bylo, jak každý ví, v minulých dobách obvyklý způsob věštby“. Kráľ otvoril *Aeneidu* ve IV. knize a četl: „ať chrabří lid jej souží válkou a boji, ať je ze země štván“¹⁹. V úterý 30. ledna 1649 byl Karel I., vlastním lidem odsouzený jako zrádce, ve Whitehallu popraven.“²⁰

Za podstatnú črtu takejto bibliomantie môžeme považovať používateľove (subjektívne) prepájanie veršov (verbálnych fragmentov) s vlastným životom, ich interpretovanie v kontexte vlastných potrieb, čo nemusí byť hneď priamo „veštecký“ úkon (v zmysle predpovedania viac-menej konkrétnych udalostí, ktoré majú neodvratne nastať, a ktoré by sa dali navyše klasifikovať ako dobré či zlé).

Robinson Crusoe v diele Daniela Defoea napríklad popisuje nasledovnú skúsenosť (a tu sa dostávame k tomu, že bibliomantické správanie nie je len možným správaním sa človeka ku knihe, ale – prirodzene – aj možným konaním samotných literárnych postáv „v knihách“, v beletristických dielach): „Jedného jitra, velice sklíčen, otevřel jsem bibli a utkvěl na těchto slovech: „Jsem s tebou stále a neztratím tě nikdy“. Zdálo se mi, že tato slova byla napsána pro mne. Proč ke mně promluvila právě ve chvíli, kdy bídou zkrušen cítím se opuštěn Bohem i všemi lidmi?“²¹

S príbehom Robinsona Crusoea súvisí i ďalší (dokonale vzorový) prípad bibliomantie, pri ktorom je však, mimochom, vzťah fikcie a reality ešte komplikovanejší, keďže tu už nie je by Robinson zase niečo bibliomanticky čítal, ale niekto *iný* takýmto spôsobom číta „samotného Robinsona“, teda dielo popisujúce jeho myšlienky a činy, a týmto čitateľom je ďalšia fiktívna postava, sluha Gabriel Betteredge z diela Mesačný kameň od Wilkieho Collinsa. V čítaní jednej a tej istej knihy, práve Robinsona Crusoea, tento sluha hľadá a nachádza odpovede na všetky svoje otázky (a mohli by sme tak vari povedať, že v nej teda nachádza aj uspokojenie všetkých svojich zásadnejších „informačných potrieb“, či „prinajmenšom“ už rovno všetky aplikovateľné *závery*, ku ktorým by v prípade získania „reálnych“, relevantných informácií mohol dôjsť...).

Príkladom je situácia, keď Betteredgeovi, ako sluhovi-šafárovi, jeho pani ponúkne vyššiu funkciu „majordóma“ a on váha, či príslušnú funkciu prijať alebo nie: „Priveľmi ma to rozrušilo, aby som po

¹⁷ MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*, s. 267.

¹⁸ Tamtiež.

¹⁹ MACRAY, William Dunn. *Annals of the Bodleian Library, A.D. 1598 to A.D. 1867*. London : [s.n.], 1868. Zdroj : MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007. 480 s. Teoretická knihovna, sv. 18.

²⁰ MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007. 480 s. Teoretická knihovna, sv. 18, s. 269.

²¹ DEFOE, Daniel. *Život a zvláštní podivná dobrodružství Robinsona Crusoea, námořníka z Yorku*. Praha : Odeon, 1975. 508 s. Klub čtenářů, sv. 384.

paninom odchode mohol o tom porozmýšľať, a tak som sa uchýlil k medicíne, ktorá ma v prípadoch naliehavej potreby nikdy nesklamala. Zapálil som si fajku a *popýtal o radu* Robinsona Crusoea. Keď som si tak chvíľu listoval v tej neobyčajnej knihe, natrafil som na túto zaujímavú stať (na strane 158) „Dnes milujeme to, čo budeme zajtra nenávidieť.“ *Hneď mi bolo jasné, čo mám robiť.* Dnes som chcel silou mocou zostať šafárom, no zajtra, podľa názoru Robinsona Crusoea, môžem toho mať po krk. ... Tak som sa pekne uspokojil, v tú noc som išiel spať ako šafár... a ráno som sa zobudil ako majordóm. Všetko šlo ako po masle a hlavnú zásluhu na tom mal Robinson Crusoe.“²²

V inom prípade sa Betteredge obáva krádeže, má pocit ohrozenia, pričom „Robinson Crusoe“ mu pomôže obavy rozptýliť: „Celý spotený som vošiel do svojej izbičky, sadol si do kresla a bezmocne som uvažoval, čo bude nasledovať. V takomto prestrašenom stave druhí by boli dostali horúčku, ja som si namiesto toho zapálil fajku a zahĺbil som sa do Robinsona Crusoea. Strávil som nad ním ani nie päť minút, keď som natrafil na toto úžasné miesto: „Strach pred nebezpečenstvom je desaťtisíckrát strašnejší než samo nebezpečenstvo, a keď sa naň lepšie pozrieme, zistíme, že bremeno obáv je nepomerne väčšie ako nešťastie, ktorého sa bojíme.“ Človek, ktorý ani pri tomto neuverí v Robinsona Crusoea, určite to nemá v hlave v poriadku, alebo je ohúrený samolúboťou!...“²³

Bibliomantické správanie Gabriela Betteredgea, ktorý sa s pomocou *Robinsona Crusoea* rozhoduje, či vykonávať prácu majordóma alebo šafára, akokoľvek by sa nám mohlo zdať bizarné, rámcovo sa vyznačuje viacerými znakmi „racionálneho“ prístupu k informáciám. Betteredge sa nachádza v určitej problémovej situácii, v dôsledku toho sa obráti k informačným zdrojom („...a tak som sa uchýlil k medicíne, ktorá ma v prípadoch naliehavej potreby nikdy nesklamala. Zapálil som si fajku a *popýtal o radu* Robinsona Crusoea“), dokonca uskutoční aj určitý informačný prieskum / vyhľadávanie („...som si tak chvíľu listoval v tej neobyčajnej knihe...“), a *na základe získaných informácií* urobí rozhodnutie, či prijať povýšenie alebo nie. („...natrafil som na túto zaujímavú stať... Hneď mi bolo jasné, čo mám robiť“).²⁴

Pripomienkou racionality, respektíve modelu štandardného (idealizovaného) vzťahu človeka a informácií tu však nie je len vyhľadávanie a vyhodnocovanie informácií, ale aj ich využitie. Vyselektované podnety u Betteredgea naozaj „znižujú neurčitost“, *pomáhajú mu rozhodnúť sa* – to môže byť znakom ich „relevancie“, a možno vôbec už aj ich reálnosti *ako* informácií: Ak je informáciou taký podnet, vlastnosť určitého javu, správa, ktorá umožňuje či zlepšuje rozhodnutie pri určitej činnosti, potom Betteredge nachádza v *Robinsonovi Cruseovi* (či jeho prostredníctvom) „akoby skutočné“ praktické informácie.

Ak „v priebehu vyhľadávania“ dochádza k tomu, že sa „počiatočná neistota mení na pocity spokojnosti“²⁵, ak používatelia „po ukončení riešenia informačného problému... pociťujú najčastejšie spokojnosť“ a „úľavu“, nuž aj Betteredge pri svojej aktivite, v priebehu kontaktu s knihou, opísal rovnakú cestu: od počiatočného „rozrušenia“ dospel až k stavu, keď „sa pekne

²² COLLINS, Wilkie. *Mesačný kameň*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1968, s. 26.

²³ COLLINS, Wilkie. *Mesačný kameň*, s. 96-97.

²⁴ COLLINS, Wilkie. *Mesačný kameň*, s. 26.

²⁵ STEINEROVÁ, Jela - GREŠKOVÁ Mirka - ILAVSKÁ Jana. *Informačné stratégie v elektronickom prostredí*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. 192 s. ISBN 978-80-223-2868-7, s. 114.

uspokojil“²⁶ – čo môže byť indikáciou toho, že tak vyriešil nielen svoj situačný životný problém (ako sa rozhodnúť...), ale „v prvom rade“, práve, aj svoj problém „informačný“ (získať *potrebné* informácie), ak by tým riešenie toho „životného“ problému malo byť podmienené.

Zatiaľčo pri Betteredgeovom čítaní Robinsona Crusoea, ale vlastne aj pri čítaniach Vergíliových básní kráľom Karolom I. a Hadrianom ide o čitateľsky „*svojoľné*“ (autorom či dielom nepožadované) bibliomantické použitie príslušného textu (i keď Vergílius sa takto používal bežne, tradične, takže „*svojvôľa*“ rozhodnutia sa preň je o čosi menšia či pochopiteľnejšia), Richard Bach v diele *Ilúzie* popisuje knihu, ktorá je na „bibliomantické čítanie“ už *sama* určená – je vlastne určená *len* na takéto použitie. Kniha „nemá číslované stránky,“ pretože, ako vysvetľuje jej maliteľ zvaný Don, „stačí ji otvoriť a najdeš práve to, čo najviac potrebuješ.“²⁷ Vzápätí však ešte dodáva – po tom, čo takto akoby ukázal, že bibliomantické správanie nemusí byť len niečím nenormálnym zo strany čitateľa, ale že si to môže vyžadovať *aj samotný informačný prameň* – že to isté je možné (a vari „rovnako legitímne“) urobiť „*s kteroukoli* knihou“, teda pokojne i s takou, ktorá nás k tomu už nebude natoľko otvorene vyzývať. V záležitosti „odporúčaného použitia“ teda Donova kniha *nie je odlišná* od ostatných. Hoci je výnimočná tým, že „nemá číslované stránky,“²⁸ takto je práve len „učebnicou“, návodom (akýmsi *trenážerom*, „informačnou výchovou“, používateľskou prípravou) na to, ako pristupovať aj k ostatným knihám, respektíve už *len* k tým ostatným, keďže napokon len tie sú pre bežných používateľov reálne dostupné. Využívanie informačných zdrojov – napríklad kníh – má spočívať v tom, že v prípade problému je treba, práve, „otvoriť prvú knížku, ktorá ti príjde do ruky a sledovať, čo ti řekne.“²⁹

Donova kniha je zvláštnou len tým, že je samou esenciou, *čirou* pravdou o *všetkých* knihách, ktorú takto bežne nevidíme, a napokon i pravdou o vzťahu *človeka a informácií vo všeobecnosti*. Nejde totiž len o „*všetky knihy*“. Ako radí Don, „môžeš to urobiť i se starými novinami, keď budeš čítať dost pozorne“³⁰ – a potom už niet dôvod, aby sme sa po rozšírení z jednej knihy na všetky ostatné, a po následnom rozšírení z kníh aj na noviny, zastavili *iba* pri novinách... Podobne ako pri Komenského reči o „*dômyslenom používaní kníh, hlavnom nástroji vzdelávania*,“³¹ keď sme uvažovali o tom, nakoľko by mohli jeho slová platiť *aj o iných* informačných prameňoch, teraz, pri skúmaní možnosti bibliomantického, „*alternatívne dômyselného*“ používania kníh, je priam nutné rozšíriť túto predstavu i na ostatné knižnično-informačné zdroje.

3. Od bibliomantie k infomantii

Ak si uvedomujeme, že bibliomantia sa nemusí týkať už len samotných *kníh* (jako by slovo „*bibliomantia*“ inak napovedalo), ocitáme sa vlastne v podobnej situácii, ako keď si Paul Otlet a Henri La Fontaine v poslednom desaťročí 19. storočia uvedomili, že „*pojmy kniha - biblos - biblion*“ už nemôžu „dost dobre zastrešiť všetky nové formy nosičov i prezentácie informácií.“³² Tak ako sa „*tradičná kniha*“ už nemôže „vo sfére knižníc (bibliografie) považovať za jedinú a výlučnú

²⁶ COLLINS, Wilkie. *Mesačný kameň*, s. 26.

²⁷ BACH, Richard. *Iluze*. 1 vyd. Praha : Synergie, 1996. 152 s. ISBN 80-901797-5-4, s. 55-56.

²⁸ BACH, Richard. *Iluze*, s. 55.

²⁹ BACH, Richard. *Iluze*, s. 56.

³⁰ Tamtiež.

³¹ PŠENÁK, Jozef. *Výber z potockých spisov a reči Jana Amosa Komenského*, s. 118.

³² HRDINÁKOVÁ, Eudmila. *Dokument : vývoj pojmu*. 4 s. Manuskript.

informačný prameň,³³ nemusí či nemôže byť ani jediným predmetom bibliomantie (ako s „knižničnou oblasťou“ spätého „veštenia“ či *subjektívneho interpretovania*). Tak ako bolo nevyhnutné „nájsť nové, zjednocujúce pomenovanie pre všetky staré i nové formy zaznamenaných informácií,³⁴ mohli by sme pociťovať potrebu nájsť nové pomenovanie pre všetky, týmto všetkým formám záznamu informácií *zodpovedajúce* formy „veštenia“ (či hľadania v nich subjektívneho, *osobne relevantného* významu). Ak by sme sa chceli striktnie pridržať Oleta a La Fontaineho, po „bibliomantii“ by sme mohli zaviesť všeobecnejší pojem „dokumento-mantia“. V konečnom dôsledku však ide vždy o vzťah k „informáciám“ a o jedinečný spôsob ich „interpretácie“ (aj keď rozličné spôsoby ich záznamu môžu umožňovať či vyžadovať rozličné spôsoby ich náhodného výberu v rámci daného celku). Z týchto dôvodov by sme ako alternatívu k bibliomantii navrhli skôr pomenovanie: „*infomantia*“, ktoré pôvodný názov „univerzalizuje“, maximálne rozširuje jeho záber, a zároveň ho *modernizuje*.

Pojem „infomantie“ už teda možnosť iracionálneho prístupu k verbálnym posolstvám neviaže len na „knihy“ ale explicitne ju otvára vo vzťahu k informáciám ako takým, a zároveň – opätovne môžeme zdôrazniť – ako výstup nepredpokladá len predpovedanie budúcnosti, ale akúkoľvek osobne zmysluplnú subjektívnu interpretáciu. Vzhľadom na tieto skutočnosti by sme mohli infomantiu zdefinovať ako zámerné využívanie nerelevantných informácií pre získanie osobne relevantného významu vo vzťahu k aktuálnej potrebe používateľa.

Analýza uvedených bibliomantických situácií ukazuje, že úplná bibliomantia či infomantia sa skladá zo selekčnej a interpretačnej zložky, t. j. zahŕňa jednak zámerný náhodný výber informácií používateľom – ako keď Hadrianus „nahlédol náhodne do Vergilioví *Aeneidy*“,³⁵ alebo keď Betteredge „*popýtal o radu* Crusoea“ tak, že si „*chvíľu listoval* v tejto neobyčajnej knihe“³⁶ – a jednak ich zámerné subjektívnu, osobnú interpretáciu vo vzťahu k riešenému problému – ako keď na základe konfrontovaného výroku (informácie o myšlienke Robinsona Cruosea:) „dnes milujeme to, čo budeme zajtra nenávidieť“ je Betterdegovi „hneď jasné, čo má [svojej situácii] robiť.“³⁷

4. Úplná a parciálna infomantia

V prípade, že recipient zámerné náhodne získa informáciu za účelom infomantie, a následne z tejto informácie získa konštruktívny, na svoju situáciu aplikovateľný význam, ktorý z nej nie je všeobecne / objektívne odvoditeľný (podobne ako z cysty „v jätrech obětované ovce“³⁸ či zo špecifického vlnenia hadov nie je v súčasnosti štandardne odvoditeľná predzvesť sucha v budúcom roku), v takom prípade by sme mohli hovoriť o „úplnej“, „kompletnej“ infomantii. Okrem takto kompletnej „selekčno-interpretačnej“ infomantie môžeme rozlíšiť i parciálnu infomantiu, pri ktorej je zo strany používateľa naplnená iba jedna z uvedených zložiek.

Napríklad pokiaľ ide o „výber informácií“, nemusí dôjsť k *zámerné* náhodnému výberu informácie *používateľom*, ale len k „výberu životom“ (tak ako „život sám“ píše údajne „najlepšie príbehy“, život

³³ Tamtiež.

³⁴ Tamtiež.

³⁵ MANGUEL, Alberto. 2007. *Dějiny čtení*, s. 267.

³⁶ COLLINS, Wilkie. *Mesačný kameň*, s. 26.

³⁷ Tamtiež.

³⁸ KOMÁREK, Stanislav. Půvab náhodnosti. In *Sto esejů o přírodě a společnosti*.

sám prináša i rozličné náhodné, *nevyžiadané* informácie). I z takto konfrontovanej informácie však recipient môže subjektívne vyvodiť konštruktívny význam. Pokiaľ je teda v určitej situácii naplnená iba druhá podmienka infomantie (subjektívna, alternatívna interpretácia), môžeme hovoriť o parciálnej, či o interpretačnej infomantii.

Zatiaľčo pri „*klasickej*“ bibliomantii si používateľ „sám“ - avšak „náhodne“ - vyberie informáciu, ktorú bude následne interpretovať, tu akoby táto počiatočná fáza bibliomantie chýba, respektíve používateľ sa ocitá akoby rovno „uprostred“ už *prebiehajúceho* bibliomantického procesu. Vzhľadom na to, že našim prvým bibliomantickým krokom je tak už len *prijatie* náhodného výberu uskutočneného *za nás* „životom“, mohli by sme to nazvať „prirodzenou“ infomantiou (vzhľadom na spontánnosť, neumelosť „výberu“ informácie), či „kolaboratívnou“ infomantiou (vzhľadom na to, že oba bibliomantické kroky, výber a interpretáciu, neuskutočňujeme „sami“, ale „v spolupráci“, v tomto prípade so samotným „životom“, okolnosťami...).

Ak by však typickú infomantiu mala predstavovať iracionálna (náhodná) selekcia spojená s iracionálnou interpretáciou, v situácii konfrontácie používateľa so „životom prinesenými“ (nevyžiadanými) informáciami sú vlastne stále splnené *obe* tieto podmienky, akurát načasovanie a forma aktu „selekcie“ nie je natoľko bezprostredne určená vôľou používateľa – a v tomto zmysle je to selekcia „o to iracionálnejšia“? (Náhodná „selekcia“, ktorá sa už recipientovi vymkla z rúk a prebieha už i mimo naplánovaného, kontrolovaného, „laboratórneho“ bibliomantického experimentu, ale kdekoľvek či kedykoľvek v živote?)

Na druhej strane, vzťah človeka a informácií môžeme opísať aj tak, že pokiaľ ide o náhodne konfrontované informácie, *všetky* si ich „vyberá“ *používateľ sám* (žiadna „selekcia životom“): ak aj náhodný výber nerealizuje špeciálne metódou „náhodného otvorenia knihy“, uskutočňuje ho vlastne aj ľubovoľným iným konaním, ktoré má za následok kontakt s nepredvídanými či nevyžiadanými náhodnými informáciami, akýmkoľvek svojim konaním, ktoré je „spúšťačom“ prítomnosti daných informácií v jeho živote / vedomí. Jednoducho: vyberá si (postretnuté) informácie prostredníctvom mechanizmu *vlastného* „životného pohybu“ (i keď takáto neustála „*vlastná*“ náhodná selekcia informácií“ sa deje často nie plánovite za účelom infomantie, čím sa dostávame vlastne k záverom predchádzajúceho odstavca).

Okrem „číro interpretačnej“, t. j. neselekčnej infomantie (teda takej, kde používateľ sám nevyvoláva náhodnú selekciu informácií, respektíve – v odpovedi na predchádzajúce relativizačné poznámky – používateľ takúto selekciu nevyvoláva úmyselne a práve za účelom infomantie), mohli by sme rozlíšiť aj infomantiu číro „selekčnú“. Ak by totiž používateľ pri riešení problému zvolil metódu „náhodného výberu“ informácie, a výstupom takéhoto *zámerne vyvolaného* náhodného výberu by – „náhodou“ – bola informácia vo vzťahu k problému „*už objektívne relevantná*“ – potom by už žiadna *alternatívna* interpretácia, žiadna subjektívna transformácia významu *nebola potrebná*. Pritom však nepochybne ide stále o vysoko „iracionálny“ spôsob práce s informáciami, ktorý spĺňa prvú podmienku úplnej infomantie. Aj takúto interakciu s informačnými prameňmi by sme teda mohli nazvať parciálnou, selekčnou infomantiou.

Od pôvodného pojmu bibliomantie sa môžeme vzdialiť ešte o ďalší stupeň, ak okrem číro interpretačnej a teda neselekčnej infomantie, a číro selekčnej a neinterpretačnej infomantie, pripustíme aj „infomantiu“ *neselekčnú a zároveň neinterpretačnú*. Takáto „infomantia“ (ak by sme to tak ešte mohli nazvať) by už bola celkom totožná s fenoménom „information encountering“,

ktorý Sanda Erdelez³⁹ definovala ako „pamätnú skúsenosť stretnutia užitočnej alebo inšpirujúcej informácie.“ Takúto skúsenosť so spontánnym príchodom užitočných informácií, ktoré si zároveň nevyžadujú zásadne „iracionálnu“ (transformujúcu) interpretáciu, aby pre používateľa mohli byť zuziteľné, výstižne popisuje Alexandra Tinková keď hovorí o tzv. „len tak“ informáciách: „Najkrajšie veci mi prišli do života „len tak“. Len tak mi vstúpili do života ľudia, ktorí ma naučili to najpodstatnejšie... Len tak na vás na nete vyskočí ten správny inzerát, len tak v rádiu začujeme zjavne nenápadnú informáciu, len tak narazíme na rohu na obchodík, v ktorom je tá vec, ktorú potrebujeme. Len tak objavujeme staré vizitky, staré knižky, alebo dostaneme nové cédečko, či film, ktoré nám priniesli tú správnu zvesť.“⁴⁰

5. Užitočnosť infomantie. Infomantia a informačná gramotnosť. Možnosti výskumu.

Podstatou úplnej (respektíve interpretačnej) bibliomantie či infomantie je skutočnosť, že „tváří v tvár textu (informáciám) môže čtenář proměnit slova ve sdělení, odpovídající mu na otázku, která se ... *nevztahuje* ani k textu samému, ani k jeho autorovi.“⁴¹ V takom prípade objektívna nerelevancia „textu“, či vôbec kdekoľvek a v akejkoľvek podobe konfrontovaných informácií, nemusí byť nevyhnutne prekážkou pre zodpovedanie používateľovej „otázky“. (Naopak, niekedy môže byť v tomto smere dokonca tou najideálnejšou pomôckou). Podľa francúzskeho filozofa Rogera-Pol Droita⁴² ani „nemá cenu stavět do protikladu vážné otázky... a malichernosti“, ktoré by nás mali údajne „od vážných věcí... odvádět“ (tamže), pretože niekedy práve i „zbytočné nutí k zamyšlení, směšné vede k vážnému a hloubka vychází [niekedy i] z povrchního“ (tamže). Infomantia je práve realizáciou tohto prechodu či transformácie, a môže tak predstavovať aj osobné a netechnické riešenie (či priamo pozitívne využitie?) informačnej krízy či explózie, pokiaľ totiž tieto javy spočívajú v nadmernom alebo nevyhnutnom zahrnutí človeka-jednotlivca „malichernými, zbytočnými“, či v negatívnom zmysle slova „smiešnymi“ informáciami.

Ak informačná gramotnosť (či k nej vedúca informačná výchova), ako jeden z nástrojov pre dosiahnutie pozitívneho, harmonického vzťahu človeka a informačného prostredia, predstavuje „schopnosť vyhľadať informácie, ktoré jedinec potrebuje,“⁴³ infomantia (schopnosť infomantie či otvorenosť voči nej), je skôr „*schopnosťou potrebovať* (v našom kontexte zuziteľ) informácie“, ktoré sme náhodou – zámerne náhodou či spontánne náhodou – našli. Najmä v prípade tzv. prirodzenej infomantie by tak mohlo ísť o vhodný „doplňok“ informačnej gramotnosti *v tom zmysle*, že popri schopnosti aktívne vyhľadať práve len potrebné informácie, zísť by sa používateľovi mohla i schopnosť *produktívne* sa vysporiadať s nevyhľadávanými (nerelevantnými) a predsa prítomnými informáciami. Zároveň je však zrejmé, že to, k čomu nabáda „informačná výchova“ a to, k čomu by nabádala hypotetická výchova „infomantická“, sú dva *opačné* postupy.

³⁹ ERDELEZ, Sanda. Information encountering : Its more than just bumping into information. In *Bulletin of the American Society for Information Science*. February/ March 1999, vol. 25, no. 3 [cit. 2012-06-22]. Dostupné na internete: <<http://www.asis.org/Bulletin/Feb-99/erdelez.html>><<http://www.asis.org/Bulletin/Feb-99/erdelez.html>>

⁴⁰ TINKOVÁ, Alexandra. *Éterické rozprávky*. Bratislava : [s.n.], 2012, s. 19-20.

⁴¹ MANGUEL, Alberto. 2007. *Dějiny čtení*, s. 270.

⁴² DROIT, Roger-Pol. *101 experimentů z každodenní filosofie*. Praha : Baset, 2003. 160 s. ISBN 80-86223-80-9, s. 9.

⁴³ REITZ, Joan M. *ODLIS : Online Dictionary for Library and Information Science* Dostupné na internete: <<http://www.abc/cliio.com/ODLIS/searchODLIS.aspx>>

Zatiaľčo informačná gramotnosť zahŕňa „schopnosť *kriticky hodnotiť* informačný obsah“, ako aj „*porozumenie* technickej infraštruktúre, na ktorej je prenos informácií založený“, *pochopenie* „sociálneho, politického a kultúrneho *kontextu*“⁴⁴ daného informačného obsahu či jeho prenosu, infomantia si – v záujme možnosti inšpirovania nás i *zjavne* nerelevantnou, v kontexte riešeného problému až *absurdnou* informáciou či informačným zdrojom – žiada práve ochotu (či umenie) *odhliadnuť* od objektívneho kontextu či významu tejto informácie. (Poznatky o kontexte vzniku *Robinsona Crusoea*, o autorskom zámere, alebo aj o širšom kontexte zvoleného úryvku v rámci tohto diela by Gabrielovi Betteredgeovi nepomohli v bibliomantickom využívaní románu, a ich zdôrazňovanie by mu v takom používaní mohlo dokonca brániť, keďže by to len zdôrazňovalo či vytváralo medzeru / priepasť („gap“) medzi jeho praktickými potrebami a textom.)

Akým spôsobom je možné fenomén infomantie (v jeho rozličných podobách) skúmať? Pokiaľ ide o kvalitatívne skúmanie *možností* infomantie, jej *možných* podôb, vhodným postupom môže byť – v nadväznosti na stretnutie s infomantiou v historických ako aj beletristických textoch – analýza aj ďalších beletristických či iných diel, ich relevantných častí, ako „záznamov“ či *popisov* konfrontácie subjektov (postáv) s informáciami, myšlienkových postupov či aj pocitov týchto recipientov, a konečných dôsledkov takejto konfrontácie. Relevantným predmetom analýzy by pritom boli texty, ktoré popisujú aj „iracionálne“ (spontánne, náhodné) stretnutie s (určitými) informáciami a / alebo *aj* iracionálnu (radikálne subjektívnu, nekonsenzuálnu) interpretáciu či použitie konfrontovanej informácie. Výstupom takéhoto skúmania by bol súpis a charakteristika rozličných možných „druhov“ infomantie a ich vzájomných vzťahov.

Pokiaľ ide o spôsob výskytu či aj frekvenciu jednotlivých druhov infomantie „v reálnom živote“, v prípade určitej vzorky respondentov, neselekčnú a číro interpretačnú infomantiu je možné skúmať na spôsob výskumov fenoménu „information encountering“ (respektíve príbuzných fenoménov ako sú „accidental discovery of information“ či „incidental information acquisition“)⁴⁵ – teda aj dotazníkovou metódou a metódou rozhovoru. (Sanda Erdelez vo svojej dizertačnej práci o náhodnom „stretávaní“ informácií použila dotazník s otvorenými otázkami, rozhovory a induktívnu dátovú analýzu⁴⁶). Po vysvetlení pojmu infomantie (teoreticky i na konkrétnych príkladoch, a napríklad i v nadväznosti práve na jednoduchší pojem information encountering), respondentov by bolo potrebné požiadať, aby si skúsili spomenúť na podobné osobné zážitky s informáciami (prípadne aj na ich názory a pocity ohľadom infomantie ako takej, či ohľadom daných uvedených príkladov). Podobne ako to bolo pri výskumoch „information encountering“, aj tu by bolo možné vytvoriť webstránku, ktorá by slúžila i na zber „infomantických“ skúseností respondentov.⁴⁷

Ak by samotná účasť na výskume bola zároveň spôsobom, ako by sa daní respondenti vôbec *zoznámili* s pojmom infomantie, dotazníkový prieskum by bolo vhodné u nich s odstupom času *zopakovať*. Týmto spôsobom by bolo možné skúmať vplyv *oboznámenosti* s pojmom infomantie (respektíve i s pojmom „information encountering“ ako jej pod-druhom), prípadne i postojov k tomuto pojmu, na následný výskyt zodpovedajúcich fenoménov v životoch týchto respondentov

⁴⁴ Tamtiež.

⁴⁵ ERDELEZ, Sanda. Information encountering : It's more than just bumping into information

⁴⁶ Tamtiež.

⁴⁷ O vytvorení takejto webstránky ako „výskumného nástroja“ sa zmieňuje Sanda Erdelez (pozri: ERDELEZ, Sanda. Information encountering : It's more than just bumping into informaton).

(respektíve na to, v akej miere si respondenti výskyt zodpovedajúcich fenoménov uvedomia či zapamätajú).

Záver

Pokiaľ „čítanie“ chápeme ako „dovednosť luštit a vykládať *znaky*“,⁴⁸ potom popri možnosti čítania „kníh“, respektíve iných knižnično-informačných dokumentov, môžeme hovoriť aj o možnosti čítania „sveta“. Archaický spôsob vnímania a interpretovania udalostí a vecí vo svete je možné spájať i s vešteckými praktikami – analógiou takéhoto prístupu v „knižničnej“ oblasti už nie je bežné čítanie, ale metóda „bibliomantie“. Zovšeobecnením určitých charakteristík bibliomantie sme získali nový pojem „infomantie“, ako zámerného využívania nerelevantných informácií pre získanie osobne relevantného významu vo vzťahu k aktuálnej potrebe používateľa.

Úplná bibliomantia či infomantia tak zahŕňa jednak zámerný náhodný výber informácií, jednak ich zámerne subjektívnu (napríklad metaforickú) interpretáciu vo vzťahu k riešenému problému. Okrem toho však môžeme rozlíšiť aj viacero druhov parciálnej infomantie, pri ktorých výber náhodných informácií nie je (zámerne) vyvolaný používateľom, ale deje sa spontánne („selekcia životom“), respektíve nedochádza už k radikálne subjektívnej interpretácii vybranej informácie (keďže už objektívny, konsenzuálny význam informácie sa ukazuje ako užitočný).

Infomantia vo svojej úplnej podobe nepôsobí ako popis bežného prístupu používateľov k informačnému prostrediu. Hodnota konceptu infomantie však nemusí spočívať len v tom, že by *priamo* reprezentoval frekventované či typické informačné správanie, ale už i v jeho „komplexnosti“. Napríklad „information encountering“, ako „pamätnú skúsenosť stretnutia užitočnej alebo inšpirujúcej informácie“⁴⁹ môžeme popísať ako neselekčnú a neinterpretáčnu infomantiu. Bližšie uvažovať o pojme infomantie tak má zmysel jednak preto, že ide o reálnu – i keď zdanlivo podivnú – možnosť vzťahovania sa človeka k informáciám, ako i preto, že v sebe zahŕňa viaceré iné procesy, iné čiastkové informačné fenomény, a môže tak byť jednotným nástrojom na ich popísanie a ukázanie vzájomných súvislostí i rozdielov medzi nimi.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BACH, Richard. *Iluze*. 1 vyd. Praha : Synergie, 1996. 152 s. ISBN 80-901797-5-4.
2. COLLINS, Wilkie. *Mesačný kameň*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1968. 544 s.
3. DEFOE, Daniel. *Život a zvláštní podivná dobrodružství Robinsona Crusoea, námořníka z Yorku*. Praha : Odeon, 1975. 508 s. Klub čtenářů, sv. 384.
4. DROIT, Roger-Pol. *101 experimentů z každodenní filosofie*. Praha : Baset, 2003. 160 s. ISBN 80-86223-80-9.
5. ECO, Umberto. *Teorie sémiotiky*. Praha : Argo, 2009. 440 s. ISBN 978-80-257-0157-7.

⁴⁸ MANGUEL, Alberto. 2007. *Dějiny čtení*, s. 20.

⁴⁹ ERDELEZ, Sanda. Information encountering : It's more than just bumping into information.

6. ERDELEZ, Sanda. Information encountering : It's more than just bumping into information. In *Bulletin of the American Society for Information Science*. February/ March 1999, vol. 25, no. 3 [cit. 2012-06-22]. Dostupné na internete:
<<http://www.asis.org/Bulletin/Feb-99/erdelez.html><http://www.asis.org/Bulletin/Feb-99/erdelez.html>>.
7. HRDINÁKOVÁ, Ludmila. *Dokument : vývoj pojmu*. 4 s. Manuskript.
8. KOMÁREK, Stanislav. Půvab náhodnosti. In *Sto esejí o přírodě a společnosti*. [cit. 2012-06-28] Dostupné na internete:
<http://www.vesmir.cz/knihy/kom91_00.htmhttp://www.vesmir.cz/knihy/kom91_00.htm>
9. LACHKOVIČOVÁ, Barbora. *Astrológia a ďalšie veštické metódy u starovekých civilizácií. Predný východ a antický Rím. Antropologická analýza* [online]. 2010 [cit. 2013-06-20]. Diplomová práca. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. Vedoucí práce Jaroslav Malina. Dostupné na internete: <http://is.muni.cz/th/336136/prif_m/>.
10. MACRAY, William Dunn. *Annals of the Bodleian Library, A.D. 1598 to A.D. 1867*. London : [s.n.], 1868. Zdroj : MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007. 480 s. Teoretická knihovna, sv. 18.
11. MANGUEL, Alberto. *Dějiny čtení*. Brno : Host, 2007. 480 s. Teoretická knihovna, sv. 18. ISBN 978-80-7294-231-2.
12. PLANKOVÁ, Jindra. Komunikace znalostí nebo informací? Zamyšlení nad aktuálními problémy. In *ITlib - Informačné technológie a knižnice* [online], 2007, [cit. 20.9.2013], roč. 2007, č. 3. Dostupné na internete: <http://itlib.cvtisr.sk/archiv/2007/3/komunikace-znalosti-nebo-informaci-zamysleni-nad-aktualnimi-problemy.html?page_id=1362>
13. PŠENÁK, Jozef. *Výber z potockých spisov a reči Jana Amosa Komenského*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 1992. 288 s. ISBN 80-223-0415-8.
14. REITZ, Joan M. ODLIS : *Online Dictionary for Library and Information Science*. Dostupné na internete: <<http://www.abc/clio.com/ODLIS/searchODLIS.aspx>>
15. STEINEROVÁ, Jela - GREŠKOVÁ Mirka - ILAVSKÁ Jana. *Informačné stratégie v elektronickom prostredí*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. 192 s. ISBN 978-80-223-2868-7.
16. TINKOVÁ, Alexandra. *Éterické rozprávky*. Bratislava : [s.n.], 2012.